

RUNON SUOMI

Kolme tuokiokuvaa

Matti Itkonen

"Kotiseutu, se maanpaikka, johon olemuksemme on katkeamattomin juurin kiinnitetty, lapsuutemme ja nuoruutemme olopiiri, sydämemme ainainen tyyssija, kaunein ja kallein maan päällä, karuudessaankin kaunis ja karuutensa vuoksi sitäkin kauniimpi, kaipauksemme kohde, jos olemme sen jättäneet, – se on luonnollinen elämänkehämme, sen ulkopuolella tunnemme itsemme aina jollakin tavoin vain elämän irtolaisiksi."

(Hollo 1931, 57.)

Aluksi

Runo ei merkitse pelkästään soinnukkuutta ja rytmiä. Jos lyriikka tarkoittaa sitä, että ihminen laulaa julki maailmantuskansa lyyran säestyksellä, merkitsee runous jotakin aivan muuta. Runo on kullekin ihmiselle ominainen tapa katsella keskinäisesti jaettua maailmaa. Myös näkemys ainutkertaisuudesta on olennainen: hetket eivät enää sellaisinaan palaa, eikä yksikään kokija elä mitään tilannetta läpi täysin samankaltaisena kahdesti. Runossa ihminen uurttaa oman puumerkkinsä keskelle yhteistä ja jo ammin ääriiivansa saanutta todellisuutta. Juuri siksi kotimaisema tuntuu niin rakkaalta. Se on perikuva kaikille muille maisemille, jotka ovat vain heijastuksia siitä. Koti säteilee lämmintä hohdettaan ihmisen kaikkiin elinpäiviin. Se saa ihmisen ihmistymään.

Runo

I Aleksis Kivi: kokokuva

Jari Halosen *Aleksis Kiven elämä* -elokuvan (2001) lopussa kirjailija Kivi nousee korkealle kukkulalle, melkein vuorelle, joka on kuin metafyyssinen piste: sieltä on mahdollista katsella kauas, loittoisimpaan menneisyyteen ja kaikkein etäisimpänä siintävään tulevaisuuteen. On tullut aika puntaroida vanhaa sekä uutta, samoin parhaillaan läsnä olevaa.

Kivi näkee olemiskorkeuksistaan kimmeltävät vedet ja kesäistä vihreyttä hehkuvat metsät. Kaikkeuden yllä kaartuu korkeana ikisinaitavas. Korvissa kaikuivat "Suomenmaa"-runon (1878) sanat:

"Maa kunnasten ja laaksoen,
mi on tuo kaunoinen?
Tuo hohtees kesäpäivien,
tuo loistees pohjan tulien,
tää talven, suven ihana,
mi onpi soma maa? [– –]"
(SR 1 1990, 175.)

Kokokuva alkaa olla valmis. Miksi jokin tietty paikka tai maisema voi tuntua niin läheiseltä, että pelkkä ajatuskin sen kadottamisesta satuttaa? Onko paikka itsessään kaunis vai tekeekö tunne, rakastaminen, siitä kauniin? Yksi vastaus kysymykseen löytyy jo mottotekstissä lainatusta teoksesta *Itsekasvatus ja elämisen taito*. Sen on kirjoittanut filosofi ja aikuiskasvatuksen professori Juho Hollo. Hänen ajatuksensa sykähdyttävät yhä: "Me pidämme kauneudesta, se miellyttää meitä, virittää olemukseemme väkevän mielihyvän tunteen. Onko kauneus ehkä rakkauden luomaa? Vai onko kauneus rakkautemme aihe ja syy? Vai vallitseeko tässä vuorovaikutus siten, että rakkaus luo kauneutta ja kauneus sytyttää rakkautta?" (Hollo 1931, 94.)

Kuvaamiseen tarvitaan omaa äidinkieltä, sen

ilmaisuvoimaista väkevyyttä. Muuten sanat ovat mykkiä – vailla todeksi elettyä likeisyyttä.

II Kersti Bergroth: muisto ja kaipaus

Kersti Bergroth kirjoittaa *Rakas kaupunki* -teoksen nimikkorunossa näin:

”Karjalaiset! Terve teille,
Tänne länteen eksyneille!
Sydämessä teill on kuva,
Vasta kuoloon unohtuva.
Ehkä järvi kaukainen,
Mökki, sauna luona sen.
Ehkä Vuoksen tumma juova,
Ikikaipuun mieleen tuova.
Ehkä sulle rakkahin
Katu vanhan kaupungin,
Ehkä Torkkelimme puisto,
Linnan kivistävä muisto.

Kuinka kauan maailmassa
Kuvat nää on olemassa?
Muistojemme rakas maa
Kuollessamme katoaa.

Mutta viel on meitä tässä
Muutamia tietämässä,
Miltä näytti kaikki silloin:
Vanhat vallit kevätilloin,
Syksyn jaalat kirjavat,
Punalähteen markkinat,
Talven lumet, kesän veet,
Sadat paikat kadonneet.”
(Bergroth 1951, 5-7.)

Menetetty Karjala asuu ihmisten mielissä ylisukupolvellisena kaipauksena. Se ei katoa, vaikka alkuperäisten muistajien joukko onkin jo melkoisesti pienentynyt. Kertomus ei kuitenkaan katkea: se jatkaa tarinoitumistaan ikäpolvesta toiseen. Ovathan olemassa valokuvat ja kaunokirjallisuus. Bergrothin sanankäyttö romaanissa *Nuoren lotan päiväkirja* koskettaa: ”*Me ajatteleimme kaikki näinä päivinä Viipuria. Me olemme alkaneet ymmärtää, että aika ehkä pian on tullut jättää Viipuri. [– –] Viipuri, kotikaupunkini. Sinä olet minulle melkein*

kuin olento. [– –] Ei kukaan Viipurissa elänyt voi kuvitella mitään niin murskaavan suloista kuin on kevät Viipurin valleilla. Siinä ovat kaikki kaihot – meren kaiho, toivojen kaiho, karjalaisuuden kaiho, historian kaiho. Kun on nuori ja kävelee Viipurin valleilla, niin tuntee koko maailman sydämellisen hurman. [– –] Ja Viipurin linna. Se on koko Suomen ilo. Kaikissa sydämissä on muistikuva sen salaperäisestä kauneudesta. Tuhannet, tuhannet kerrat minä olen katsellut sitä kuin olisi katselemisen antanut minulle voimia. Pitääkö sinun joutua muukalaisille, jotka eivät voi katsella sinua oikealla tavalla, koska he eivät ole rakastaneet sinua kauan, kauan. Ei mikään rakkaus ole heti alussa todella liikuttava, vasta muistot tekevät rakkauden helläksi.” (Bergroth 1940, 95.)

III Arvi Kivimaa: moniulotteinen havainto

Kun Arvi Kivimaa kajauttaa laulunsa nuoren Suomen kauniille pääkaupungille, niin hänen sanansa mykistävät ja herkistävät mielen:

”On sulla meren kauneus,
sen kirkkaus, sen raikkaus,
sä nuori Helsinkimme!
Me, heimo suuren Suomenmaan,
sun kilveksemme Eurooppaan
töin, teoin kohotimme.

Sun kasvojesi graniittiin
tään kansan kaipuu uurrettiin,
vaan ulappas ja puistos
soi lauluasi humisten,
ja halki vuosisatojen
niiss aaltoa sun muistos.

On sulla meren kauneus
ja talven, suven raikkaus,
sä nuori Helsinkimme!
On onnekas, ken kerran pääs
sun aurinkoiseen elämääs,
min suureks uneksimme!”
(Kivimaa 1935, 116-117.)

Kivimaan hieno runoteos *Kaiho ja elämä* muistuttaa moniulotteista havaintoa, joka entisyysilmin tarkkailee myös läsnä olevaa nykyhetkeä. Katsojat

Ikuinen sunnuntai 1

Ikuinen sunnuntai 2

Ikuinen sunnuntai 3

vaihtuvat, mutta Helsingin tenho valloittaa edelleen. Se lumoo alati uusia matkustajasukupolvia. Jo V. A. Koskenniemi valitsi maamme pääkaupungin mukaan maineikkaaseen matkakirjaansa *Runon kaupunkija ynnä muita kirjoitelmia*. Turun runoilijaprofessorin sattuvan luonnehdinnan nykylukijakin riemumielin hyväksyy: "Kuka helsinkiläinen ei olisi joskus tuntenut jotain runontapaista liikkuvan mielessään kaupunkiaan kohtaan ikäänkuin aavistuksena tästä tulevasta. Kuulaana syysaamuna seistessään laivan kannella, paluumatkalla ulkomailta, Helsingin tutun valkean varjokuvan noustessa aalloista, metsäisen vyön ympäröimänä, kattojen kimmeltäessä ensi kuurassa, on hän verrannut näkyä kauneimpiin maailmassa, ja laskiessaan jalkansa Helsingin maankamaralle ja Engelin pilarikkojen auetessa hänen eteensä, on hän nimittänyt kaupunkiaan kaikilla niillä nimillä, joita koti-ikävä on sanellut hänelle. Hän on kutsunut sitä pohjoiseksi Ateenaksi, jonne itse Apollo, valon jumala, voisi ottaa asuinsijansa, paetessaan laakerilehdoista Hyperborean maille." (Koskenniemi 1914, 97-98.)

Jälkisanat: ikuinen sunnuntai

Runoilija Lauri Pohjanpää julkaisi romaanin *Kesäyön laulu* ennen sotaa: jakamattoman Suomen aikaan, vuonna 1937. Kirjassa on kuvaus kesäillasta, sydänsuven hehkuvasta auringonlaskusta. Kun elämänpallo on painumassa mailleen, on se tuokio taianomainen. Siinä on jotakin herkeämättä kaikoavaa ja ikiaikaisesti säilyvää samassa kotvassa. Pohjanpään teksti puhuttelee: "Auringonlasku. Ilta-rusko hehkuttaa vielä etelän taivaan ja antaa pilville tumman purppuran värin. Niiden alla loimuu keltainen juova, honkien rungot paistavat kauniin punaruskeina, kaukainen hiekkaranta kiiltää kuin kulta. Varjossa olevan salmen seutu on syvänsininen, kallionkylki sen suussa välkkyi sinipunervana. Lännen taivaalla on kermankeltainen pilvivyöhyke, sinivihreäin metsien latvoissa viiptyy kuin päivän hehkusta uupunut raukea kuulto, aurinko laskee juuri luoteisessa kuin tuleen. Kaikki nämä sävyt kertautuvat pastelliväreinä tyyniin vesiin, siellä täällä vaaleita juovia kuin hopealankoja. Vivahdukset vaihtelevat joka silmänräpäys – ei ole herkempeä kuvastinta kuin järvi, se on kuin ihmissielu. Nyt soutaa auringonlaskun hehkussa punavalkolainen vene, sieltä kuuluu laulua, – se on keskellä kultaakin ja keltaa kuin autuaitten vene matkalla autu-

aitten saariin.” (Pohjanpää 1937, 139.)

Minussa itsessäni väikehtivät isovanhempieni ja vanhempieni suvien auringonlaskut. On kuin sisäläni olisi kumu niistä kesäkelloista, joiden lyönnit kiirivät pitkin järvenselkiä. Silloin oli suvisunnuntai, ikuinen sunnuntai. Loitolla olivat kiire ja ahdistus. Levollisuus ja rauhallisuus vallitsivat. Mieli paloi tyvenien vesien äärelle. Ne olivat haavepäiviä, tulvillaan onnellisuutta. Antiarkeakin ne olivat: ajattomia ja muuttumattomina pysyviä. Olkoon seuraava runo kunnianosoitus kolmen sukupolven olemuskesille:

Mies katsoo ikkunaruuutuun,
vastaan tuijottaa poika.
Toinen mennyttä tulevaisuutta
ja toinen tulevaa menneisyyttä.
Kesien poika, olkea ja kuparia,
vielä päiviään rakentamassa.
Muiston mies,
hetkissään haikeus.

Heijastus katoaa,
sulaa olemattomuuteen.
Poika loittonee,
hukkuu mieheen.
Hän on yksin
ja täynnä poikaa.
Kuin silloin joskus,
olemisen alkulehdillä.

Lähteet:

Bergroth, K. 1940. Nuoren lotan päiväkirja. Toinen painos. Helsinki: Otava.

Bergroth 1951. Bergroth, K., Jääskeläinen, L. ja Kojo, V. Rakas kaupunki. Kuvittanut E. Lehtikainen. Helsinki: Otava.

Holm, J. 1931. Itsekasvatus ja elämisen taito. Porvoo: WSOY.

Kivimäki, A. 1935. Kaiho ja elämä. Runoja. Helsinki: Otava.

Koskenniemi, V. A. 1914. Runon kaupunkia ynnä muita kirjoituksia. Porvoo: WSOY.

Pohjanpää, L. 1937. Kesäyön laulu. Romaani. Porvoo: WSOY.

SR 1 1990. Suomen Runotar 1. Toimittaneet H. Kankaanpää, S. Marttila ja M. Polkunen. Helsinki: Kirjayhtymä.

Matti Itkonen

Fil tri ja kasvatust tri, yliopistonlehtori (suomen kielen ja kirjallisuuden sekä filosofian ja elämäntutkimuksen didaktiikka)

Kulttuurikasvatuksen dosentti, opetusalan kirjallisuus- ja kulttuurikasvatuksen filosofiset kysymykset (Jyväskylän yliopisto)

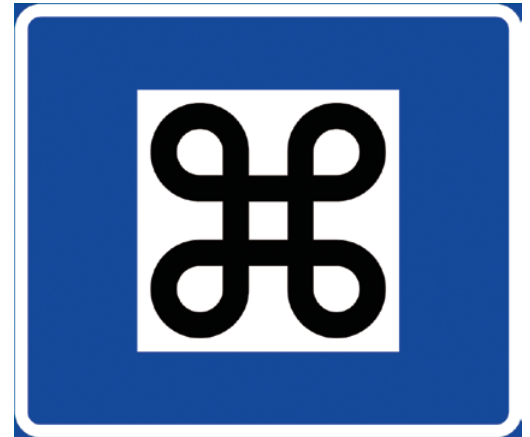
Taide- ja esteettisen kasvatuksen filosofian dosentti (Turun yliopisto)

Käytännöllisen filosofian dosentti (Itä-Suomen yliopisto)

Kasvatusfilosofian dosentti (Helsingin yliopisto)

HANNUNVAAKUNA

Tämä on meille tuttu nähtävyyksiennemerkki. Hannunvaakuna eli k  p  lik   on symboli, jota on perinteisesti käytetty koristeluun monessa maailman kolkassa, etenkin Pohjois-Euroopassa ja Virossa. Suomessa on ollut tapana maalata merkki talon tai ladon seinän suojaamaan rakennuksen asukkeja huonolta onnelta ja pahoilta hengiltä. Se myös kaiverrettiin usein puisiin esineisiin, kuten lusikoihin tai juustolautoihin. K  p  lik    on käytetty myös kirjontakuviona, riipuksissa ja soljissa. Vanhimmat tunnetut suomalaiset hannunvaakunat on kaiverrettu noin vuoden 1000 paikkeilla suksiin. Kemijoen Neitikosken läheltä löydetty suksen keulakappale lienee vanhin suomalainen muinaisesine, johon tämä kuvio on kaiverrettu.

N  ht  vyytt   kuvaava kansainvälinen merkki on hannunvaakunan muotoinen. Hannunvaakuna on ollut ja on edelleen perinteinen Kalevala Korun naisten ja miesten korujen aihe. Edelleenkin se yhtiön ilmoituksissa suojelee pahalta, mitä sillä nykypäivänä sitten tarkoitetaankin. Sitä on käytetty Apple Macintoshin komenton  pp  imen   sekä suomalaisissa pennin (vuodesta 1963 vuoteen 1979) ja viiden pennin kolikoissa (1963-90). Ulkon   lt  n samanlaiset, mutta markka-arvoiset kolikot olivat käytössä 1952-62.

Heikki Immeli on esseess  n 1977 lainannut TVH:n yli-insinöörin Lasse Seppovaaran tarinan tämän liikennemerkin synnystä: "Joskus 1960-luvun alkuvuosina kokoontui Pohjoismaiden Neuvoston asettama 'Nordiska v  gtekniska förbundet' Helsingissä. Oltiin lounaalla silloisessa Kestikartanossa ja pohdittiin sopivaa matkailukohdetta ilmaisevaa symbolia. Silloin sattui erän ruotsalaisen osanottajan silmän ravintolan lattiamosaiikissa oleva koristekuvio: tuohan on sopiva! Monien asiantuntijalausuntojen ja kirjelmien jälkeen asia sitten lopullisesti ly  ttiin lukkoon ja niinpä nykyisin Pohjoismaissa tienvarsia koristaa tuo oudonn  k  inen, vaikeasti tulkittava sekä kulttuuri- että luonnonn  ht  vyytt   ilmaiseva koukeroinen kuvio."